

УДК 323(5)''20''
323.343(4-672EU)''20''
DOI: 10.5937/pr76-43862
Прегледни рад

*Лазар Стојановић**

Институт за европске студије, Београд

САЈБЕР КОМПОНЕНТА ОБОЈЕНИХ РЕВОЛУЦИЈА: СЛУЧАЈ ЕВРОМАЈДАН

Сажетак

Сајбер простор представља све значајније тло за остваривање најразличитијих идеја и циљева. Поред неоспорног олакшавања свакодневних активности, сајбер простор постаје и предмет злоупотребе у најразличитијим сферама друштва. Присутност великог броја актера, уз једноставност и ефикасност метода извођења, отвара широке могућности. Област политичког деловања нипошто није изостављена, шта више представља важну интересну сферу на коју је могуће остварити утицај наметањем политичких идеја. Генеза таквог процеса неретко доводи до значајних друштвено-политичких промена. Рад, полазећи од општих увида, указује на главне карактеристике како сајбер простора тако и обојених револуција, представљајући историјску компоненту обе синтагме, сукцесивно их приближавајући конкретном примеру који је детаљно приказан у централном делу рада. У том смислу примарни циљ рада је приближавање каузалног односа сајбер простора и обојених револуција са посебним освртом на политичке промене у Украјини познатије под називом *Евромајдан револуција*. У ту сврху биће примењена комбинација основних истраживачких метода, аналитичких и синтетичких. Поступном анализом кључних појмова предмет истраживања се најпре разлаже на чиниоце који се појединачно

* lazarfb97@gmail.com

анализирају док се касније систематским поступцима синтетишу креирајући смислену целину.

Кључне речи: сајбер простор, промена режима, обојене револуције, Украјина, Евромајдан

УВОД

Континуираним развојем савремене технологије обухваћене су све сфере друштвеног живота. Појам *сајбер простор* проистекао из свакодневне интеракције технологије и човека, се појављује средином 20. века, од тог момента постаје тло најразличитијих дешавања. Иако су примарни циљеви постмодерне, оличене у информатичкој револуцији, усмерени на олакшавање свакодневних животних активности, од размене порука до обављања радних дужности, битно је напоменути да се поред неспорно позитивних аспеката развија и деструктивно деловање оличено у злоупотреби сајбер простора. Апропо тога, дијапазон деструктивности се веома успешно грана и усавршава на свим пољима. Једно од њих, веома значајно, су друштвене мреже. Масовност, оличена у вишемилионском броју корисника, отвара могућност за најразличитије поступање од малолетничке проституције и политичке манипулације све до терористичког застрашивања и ширења моралне панике савременим друштвом.

Рад има за циљ да сајбер простор доведе у везу са променом режима. Конкретније, готово паралелно са усавршавањем сајбер простора долазило је до урушавања социјалистичких режима, пре свега у земљама бившег Совјетског Савеза. Низ политичких транзиционих промена, познатих кроз синтагму *обојене револуције*, је био усмерен пре свега на ширење демократичности у политичком животу неретко уз подршку Сједињених Америчких Држава, као хладноратовског победника и носиоца новонасталог униполарног система. Иако револуције у основи представљају доста старији појам од сајбер простора то их нипошто није спречило да ово ново тло искористе за остваривање и промовисање својих идеја. Шта више, пласирање најразличитијих ставова је постало никад лакше. У том смислу примарни циљ рада је представљање активности политичких промена насталих у Украјини уз анализирање значајне улоге коју је имао сајбер простор у развијању грађанског бунта.

ПОЈАМ САЈБЕР ПРОСТОРА

Савремено друштво карактерише перманентни динамизам са мноштвом промена у многим сферама које суштински модификују раније обрасце функционисања. Управо сајбер простор представља појам који постаје јако важан за свакодневно бивствовање. Иако је реч о релативно младој синтагми, она се веома брзо проширила светом и није мимоишла готово ниједан аспект друштва. Постаје међупростор у коме индивидуе са лакоћом размењују мишљења, уједно добијајући епитет колективног ума (Suler 2015). Тло са таквим потенцијалом своју сврху налази међу свим друштвеним категоријама подједнако успешно их везујући за неки од својих појавних облика. На тај начин све разлике међу људима успевају бити пренебрегнуте, те свака индивидуа са успехом проналази аспект сајбер простора који је сфера њеног интересовања без обзира на пол, ниво образовања, карактер (Sung Hwang 2017, 1033). Протоком времена средства и методе сајбер дејстава су се импозантним интензитетом надограђивала и прилагођавала нововековним потребама. Од складишта података оличених у масивним контејнерима све до минијатурних меморијских гиганата. Дакле, током времена је уочена диспропорционалност између гломазности рачунарских средстава и њихових капацитета. Постајали су све мобилнији али и способнији.

Како је претходно указано, виртуелност као таква омогућила је олакшано обављање устаљених радњи чиме је постала примамљива савременом човеку. Међутим, благодети које са собом носи сајбер простор могу бити препознате и искоришћене од стране деструктивних актера и у нелегитимне сврхе. У том смислу улази се у својеврсну безбедносну дилему, термин иманентан студијама безбедности, у којој и једна и друга страна теже да превазиђу технолошке и информационе способности супарника. Безбедносна дилема представља стање у коме се јачање способности противника тумачи као претња по сопствену безбедност, чиме се улази у стање перманенте трке у парирању супарнику (Jervis 1978, 171). Суштински, сајбер криминал представља илегалну активност која се спроводи употребом савремених технолошких достигнућа (Лукнар 2022, 176). Иако је дијапазон области у којима је сајбер простор деструктивно искоришћен јако широк као неке од најзначајнијих области злоупотребе, из угла студија безбедности, издвајају се тероризам, шпијунажа и организовани криминалитет.

Гомилањем недозвољених дела на пољу виртуелности исказала се потреба за стварањем нормативног оквира који ће регулисати уједно и санкционисати преступе из ове области. Високо технолошки криминал, који се препознаје кроз неколико кључних појмова попут софистицираности, комерцијализације, организованости и транснационалности, се наметнуо као област којој треба посветити доста пажње у расветљавању кривичних дела из ове групације али и смањењу сиве бројке за коју се верује да је значајна (Ђukić 2018, 139).

Политичка компонента сајбер простора

За успешно разумевање могућег остваривања политичког утицаја кроз поље виртуелности потребно је указати на карактеристике *Теорије предикције понашања*. У складу са овом теоријом на ставове и понашања појединца се може утицати пажљивом селекцијом и контролом информација као и путем неспорног утицаја друштвених мрежа (Vulić i Сабаркара 2020, 82–83). Флексибилни алгоритми успевају да се наметну као коректори понашања и међу најзахтевнијим корисницима. На другој страни, конвенционални модели политичког деловања постају маргинализовани, док све више простора задобијају савремене технологије које делује, уз евидентно мање ресурса и муке, са значајним успехом остварују сврху.

У том смислу активацијом сајбер простора политика добија ново рухо иако суштински задржава истоветност циљева. Продорност сајбер простора је путем друштвених платформи преузела примат у пласирању политичких порука (Tong and Landong 2020, 365). Њихово представљање циљним групама никад пре није било једноставније али ни делотворније. Међутим, потребно је указати да поред лица која представљају личне ставове и убеђења има и професионалаца са јасно дефинисаним политичким задацима у сајбер простору. Као продукт такве активности настају популистички наративи оличени у објавама са ограниченим бројем карактера – популарни твитови (Yilmaz and Barton 2021, 1). Овако конципиране изјаве веома често садрже елементе ксенофобије сакривене иза псеудонима (Самрос 2021). Таква слобода говора иманентна савременом демократском поретку указује на фразу према којој превише слободе може бити готово подједнако опасно као и одсуство слободе.

ПОЈАМ ОБОЈЕНИХ РЕВОЛУЦИЈА

Иако је то било мимо и најоптимистичнијих очекивања, хладноратовско надметање се завршило без сукоба већих размера. Међутим, након пада Берлинског зида и дезинтеграције Совјетског Савеза улази се у нови период униполарног међународног поретка који са собом доноси низ промена. Велико пространство совјетске империје је заузело петнаест независних држава. Наиме, раније обрасце функционисања, које су обележили социјалистички режими, је било потребно заменити савременом постхладноратовском демократијом. Такав вид трансформације државног апарата представља комплексан задатак који са собом носи низ изазова. У тој сложеној политичко-економско-друштвеној модификацији наилази се на мноштво транзиционих проблема који неретко резултују масовном грађанском непослушношћу. Овакви облици друштвене реакције су најчешће усмерени на насилну промену режима кроз државни удар, револуцију, преврат устанком или војном интервенцијом са циљем преврата.

Револуција, која представља централни појам рада, се дефинише као искорак из једног у други систем друштвено-политичког уређења. Револуционарно стање карактерише активност масе, уз директну употребу силе са често великим бројем жртава. (Milenković i Mitrović 2019, 253). У освит новог униполарног система долазило је до низа револуција које носе епитет *обојене*. Управо серија оваквих револуција се догађала убрзо након Хладног рата међу бившим чланицама Совјетског Савеза али и другим постсоцијалистичким земаља.

Обојене револуције представљају релативно младу синтагму која се, пре свега, везује за државе источног блока. Њихова специфичност је углавном у ненасилној врсти отпора према режиму. У том смислу јавља се низ протеста и демонстрација уз значајну масовност и подршку, финансијско-политичке природе, која долази од актера споља. Револуционари теже да изазивањем емоција и запаљивом реториком изазову промене режима, уз клаузулу спремности да уколико не дођу до жељеног резултата примене силу чиме се њихов епитет „ненасилности” суштински доводи у питање (Milenković i Mitrović 2019, 257–258). Иако маса игра значајну улогу у стварању револуционарне климе битно је указати да њен успех у многоме зависи од логистике организатора, односно револуционарне позадине.

Међутим, источни и западни актери дијаметрално различито перципирају могућности за успех обојених револуција. Наиме, источни блок сматра да крајњи епилог зависи пре свега од финансијске подршке која долази споља уз маргинализацију унутрашњих државничких питања (Смирнов и Сундиев 2016). На другој страни, прозападни теоретичари апострофирају унутрашње проблеме државе попут корупције, економске нестабилности, одсуства једнакости и демократичности, међуетничких сукоба (McFaul 2005, 6). И једна и друга аргументација јасним популистичким оптужбама према супротној страни тежи да скине одговорност са себе и у целини је пренесе противнику. Стога, анализа објективног стања најчешће указује да присутност и екстерних и интерних фактора у одређеној мери представља предуслов за револуционарно расположење уз превагу појединих сегмената у зависности од конкретног случаја. На тај начин се било какве круте правилности чине немогућим за општу формулацију.

Методи борбе

Важан метод борбе код обојених револуција представља маса. Према психолошким теоријама међу члановима масе долази до поистовећивања чиме се ствара монолитна реакција. Социолошке теорије указују на феномене импулсивности, сугестивности, нетолеранције и неког степена диференцијације функција појединаца у оквиру масе (Zlatar 2003, 27). Наведени епитети масу чине доста крутом и нефлексибилном за постизање консензуса и у први план истичу нетрпељивост и тензиčnost. Овако конципирана маса тражи истакнуте појединце, у чију харизматску моћ се верује, који ће је усмерити путем антисистемске пропаганде. Искусни појединци запаљивим фразама подижу степен спремности масе за борбу и остваривање револуционарних циљева. Иако се потенцира на масовности и слободи приступа великог броја актера потребно је указати на значај који ресурси имају и у овом смислу (Миленковић 2022, 170). Наиме, поседовање ресурса је директно повезано са располагањем софистицираним системима и крајњој ефикасности постављених постулата.

Савремене обојене револуције доживљавају својеврсну генезу у виду надоградње и прилагођавања тренутку. Ширење револуционарног антирежимског бунта и представљање циљева

деловања је у примарним обојеним револуцијама *de facto* било везано за масовне скупове и демонстрације, док информатички писмено друштво поменуте циљеве доследно може представљати у сајбер простору. Експлозивне паролe, симболе, заставе веома ефикасно мењају постови, твитови и остали облици информатичке кореспонденције. Шарп (*Sharp*) је такву палету метода које подразумевају духовите фразе, мимове¹, даривање цвећа полицијским службеницима али и твитовање обухватио синтагмом *ненасилна индустрија* (Ђурковић 2020, 314–316). Иако се тло борбе са физичког све значајније премешта у виртуелни свет тиме се могућност последица нипошто не смањује. Закључно, сајбер активизам веома лако може ескалирати физичким блицкригом².

Најзначајније обојене револуције

Након турбулентних и тешких година које су обележене распадом Југославије, ратом и агресијом пред освит новог миленијума овај простор је захваћен и демократским променама које су имале све карактеристике уџбеничке дефиниције обојене револуције. Почетак последње деценије 20. века на тлу Југославије бележи интензивирана активност медија са епитетом *независни* и невладиних организација (НВО). Такав тренд кулминацију доживљава оснивањем студентске организације под називом *ОТПОР!*. Прозападни револуционарни дискурс ове организације потврђен је кроз праћење идеја које је у својој књизи *Од диктатуре до демократије* исказао Шарп. Ово дело је касније преточено у приручник за ненасилне револуционарне методе, уједно и искоришћено у случају Југославије према тврдњи аутора (Sharp 2010). Преведени примерци овог дела су уз залагање америчке администрације кроз обуку чланова *ОТПОРА!* и вишемилионску финансијску подршку, значајно допринели делегитимизацији тадашњег председника, Слободана Милошевић (Ђурковић 2020, 312–313). Тако креирана клима је одржана до септембарских избора који су према примарним извештајима државне изборне комисије завршени победом кандидата *Демократске опозиције Србије* (ДОС)

¹ Мим (*Meme*) представља вирални садржај који се веома брзо шири међу интернет корисницима. Најчешће представља фотографију са додатим текстом у виду кратке фразе.

² Блицкриг (*Blitzkrieg*) представља муњевити рат. Овај термин се први пут појављује током Другог светског рата услед брзог и изненадног напада немачког Вермахта.

али без већине изашлих бирача, чиме је према изборном закону следио други круг председничких избора. У знак бунта 5. октобра 2000. године су организоване масовне демонстрације грађана који су из свих делова земље пристизали пред здање Народне Скупштине (The Guardian 2004). Такав снажан притисак, праћен скупштинским упадом, заузимањем Радио Телевизије Србије и других институција резултовао је накнадним признањем изборних резултата у корист кандидата ДОС-а. Тиме је званично дошло до демократских промена у Југославији, које представљају круну добро организоване револуционарне борбе на свим фронтovima, посматрано из угла домаћих револуционара, покровитеља и финансијера.

Сличан развој ситуације уследио је и у бившој Совјетској републици, Грузији. Готово идентичним методама, мобилизацијом и обучавањем младих људи, кроз формирање покрета *КМАРА* вршен је притисак на институције и спровођена пропаганда. Веома слично југословенском сценарију, након незадовољства изборним резултатима уследиле су демонстрације које су обележиле руже, као симбол ненасилне борбе. Но, убрзо након тога дошло је до насилних упада у државне институције након којих је актуелни председник поднео оставку. У годинама након тога Европска унија је позитивним економским мерама, у виду ослобађања царине и олакшавања спољнотрговинских токова, додатно подстицала дистанцирање од источног блока учвршћујући своју позицију (Andronova and Katamadze 2018, 212).

Поред Украјине, о којој ће бити речи у наставку, постсовјетско тло је било поприште многих обојених револуција. Један од упечатљивијих примера представља Белорусија, на челу са режимом Александра Лукашенка који се од 1994. године налази на тој позицији и одолева спољним притисцима. Белорусија бележи најнижу стопу сиромаштва међу постсовјетским државама и у том сегменту се може поредити са скандинавским државама, док је ниво социјалне неједнакости нижи од било које чланице Европске Уније (Kazharski and Makarychev 2021, 1–2). Наведене економске категорије дају одређену дозу стабилности режиму Лукашенка, чиме опозициони револуционарни наратив није лако наметнути становништву. Поређења ради у Југославији до демократских промена долази убрзо након агресије у моментима када је гнев грађана на врхунцу. Стога, активност *ЗУБР!*, организације која представља пандан поменутих омладинских покрета, је знатно отежана и пред собом има

комплекснији задатак. Једна од примарних теза протагониста промена је успостављање равнотеже између председничке и законодавне власти, где би улога председника била маргинализованија чиме би се отворио простор за изградњу демократичног уставног поретка, према уверењима опозиционих лидера (Way 2020, 17). Стога, судбина демократских промена у Белорусији остаје неизвесна и поред значајних финансијских инвестиција. Традиционални обрасци Александра Лукашенка релативно успешно одолевају обојеној револуцији која је годинама уназад на прагу.

АНАЛИЗА ЕВРОМАЈДАН РЕВОЛУЦИЈЕ И ЊЕНЕ САЈБЕР КОМПОНЕНТЕ

Република Украјина се након распада Совјетског Савеза налази на раскрсници између евроинтеграција и проруске политике. У том смислу унутар земље развијају се најразличитије тежње које отежавају долазак до консензуса око важних националних питања. Циљ овог поглавља је представљање генезе Евромајдан револуције уз апострофирање кључних консеквенци и указивање на значај сајбер простора у савременим политичким променама.

Политички мотив

Период након завршетка Хладног рата уводи Украјину у нову геополитичку фазу. Различита схватања политичких приоритета међу регионима су званичну националну политику чинили неодлучном и у неком делу растрзаном између утицаја источног и западног блока. Утицај прозападне политике је своју евидентност доказао током Наранцасте револуције, која је представљала увод у украјинску кризу која се и током наредне деценије неће стишавати. Након одржаног другог круга председничких избора опозициони блок је оспорио изборне резултате и покренуо низ демонстрација (Earle and Gehlbach 2015, 5–6). Наиме, победу је остварио Виктор Јанукович. На другој страни опозициони блок, на челу са Виктором Јушченком, је изразио сумње у регуларност изборног резултата које су постале окидач грађанског бунта на улицама Кијева. Притисак је резултовао одлуком Врховног суда Украјине да се изборни процес понови. Читав процес је добио епитет обојене револуције због неспорно проевропског и евроатлантског опредељења новог председника

као и стране финансијске потпоре (Jović-Lazić i Lađevac 2018, 30). Такође, изборни процес је одржан под активном присмотром представника ОЕБС-а и Савета Европе (Moskalenko and Streltsov 2015, 111). Овај пример залагања и борбе светских актера за унутрашњу политику Украјине је неспоран доказ значаја који ова држава има у геополитичком смислу. Она представља мост између Европе и Азије, али и простор који би НАТО трупима омогућио стратешки важан долазак на границу са Руском Федерацијом. Пар година након тога политичка превирања су се прелила и у област економије/енергетике. Наиме, долази до обуставе гасног снабдевања у два наврата током 2006. и 2009. године. Званични разлог таквог поступања Русије било је неслагање око цене енергената. Иако многи теоретичари међународних односа сматрају да је „завртање славине” гаса каузални одговор на раније тенденције југозападног суседа ка прозападном дискурсу. Поменути ембарго гаса је довео до значајних енергетских криза широм Европе, која остаје зависна од руског гаса и украјинске кључне транзитне позиције (Jović-Lazić i Lađevac 2018, 31).

Но, тиме руско-украјинским превирањима није крај. Питање Крима додатно компликује билатералне односе двеју земаља. Наиме, велика флота која представља елемент руске надмоћи на Медитерану у великој мери зависи од Севастопоља, највећег града на полуострву Крим. Стога, сукоб који настаје око тог полуострва представља сложено државничко питање како Москве тако и Кијева. Немогућност стварања компромиса и постојање тенденција ка својатању и присвајању тог подручја чини кримско питање јако значајним аспектом њихових билатералних односа. Свака од страна поседује, или бар верује да поседује, компетентне разлоге који јој дају за право да настави борбу за ово стратешки јако битно полуострво у Црном мору. Сваки покушај да нека од страна понесе превагу у одлучивању или успостави било који вид доминације се историјски посматрано завршавао грађанским ратом и додатним удаљавањем од наде у заједничко компромисно решење (Kissinger 2014).

Представљена генеза украјинске кризе је преко потребно штиво за разумевање суштине проблема и догађаја који ће уследити са Евромајданом. Овако конципиран мултидисциплинаран проблем отвара простор прозападним актерима за (ин)директним присуством, чиме се остварује почетна теза према којој унутрашња нестабилност представља подстрек страном фактору у циљу дестабилизације и

постизања особених интереса кроз обојене револуције (Политика 2018).

Хронологија револуције Евромајдан

У овом делу рада биће приказана хронологија револуције по фазама одвијања. Почетну фазу карактерише интензивна примена сајбер простора док се остале етапе надовезују и имплементирају представљене циљеве.

Рађање револуције – од тастатуре до улице

Иако је од 2010. године био на позицији председника Украјине, Виктор Јанукович се суочавао са својеврсном кризом легитимитета. Наиме, поверење грађана у државне институције је током периода владавине јако ниско. У тим моментима Украјина се налазила на последњем месту међу држава Европе по индексу поверења у Владу, Парламент, правосудни систем, полицију (Shveda and Park 2016, 85). Такве околности апсолутног одсуства грађанског поверења стварају стање несигурности у коме се готово сваки потез гарнитуре на власти тумачи као угрожавање националне безбедности. До додатног продубљавања проблема долази неједнаким третманом свих грађана, пре свега у погледу верске припадности, где се као извор демонстрација намеће становништво са запада земље оличено у римским католицима, кримско-татарском становништву као и у готово свим конфесијама изузев руске православне цркве (*Russian Orthodox Church – ROC*) (86).

На конкретном примеру Евромајдан револуције потребно је раздвојити узрок и повод њеног настанка. Као узрок, или кап која је прелила чашу, дефинише се одбијање представника власти да потпишу *Споразум о асоцијацији са Европском Унијом* (Deutsche Welle 2013). На другој страни као неформални повод за почетак сматра се Фејсбук (*Facebook*) објава украјинског новинара авганистанског порекла, Мустафе Најема (*Mustafa Nayem*). Фејсбук је овом приликом добио епитет платформе задужене за муњевито ширење политичке поруке која је позивала на окупљање грађана на Мајдану, централном тргу у главном граду Украјине. У преводу, порука коју је Најем објавио на друштвеној мрежи гласи: „А сада озбиљно. Ко је данас до поноћи спреман да изађе на Мајдан? Лајкови се не рачунају. Само

коментар под ову објаву попут 'ја сам за'. Ако буде више од хиљаду, организоваћемо се" (Al Jazeera 2018). Реакције на ову објаву су биле невероватне, притом вероватно изненадивши и оптимизам аутора. Веома брзо било је на хиљаде лајкова, коментара и масовног дељења објаве. Тиме се улази у нову фазу револуционарства која сајбер простор препознаје као битно тло за политички активизам. Сајбер простор нуди добру полазну основу за регрутацију појединаца који деле идентична политичка уверења. Путем савремене свеприсутности становништва у сајбер простору постаје готово незамисливо да поруке који се шаљу овим путем не дођу до највећег броја грађана. Фејсбук представља најчешћи извор Украјинцима за долазак до широког спектра информација. Сва истраживања указују да тако пласиране поруке бележе већу доступност најпре од штампаних издања, а затим и од садржаја телевизијских кућа (Metzger et al. 2016, 15).

Током трајања демонстрација Твитер (*Twitter*) бележи значајну пораст активности. Према процени Јандекса³ број корисника ове социјалне мреже је у периоду 2013–2014 удвостручен (Bohdanova 2014, 137). Ово значајно повећање је повезано управо са политиком, што потврђују хештегови (*hashtag*), као ознаке које упућују ка конкретној теми. Истраживачи који су се подробније бавили Твитером, као једном од најпопуларнијих друштвених мрежа, у сврху остављања политичких порука и коментара, су дошли до низа занимљивих података значајних за креирање шире слике. Један од њих је локација са које долазе објаве. До тих података се веома лако долази будући да у биографији креатора садржаја опционо може стајати и локација. Овако настала мапирања, не гарантују хируршку прецизност, али могу бити јако занимљиви за извођење закључака (Слика 1.). На основу тих података се може увидети да се активност бележи на територији читаве државе, уз логичне порасте око највећих градова. До интересантних података се долази и анализом језика на коме је твит написан. Више од половине чине објаве на руском језику, на другој позицији се налази енглески са 20%, након тога следи украјински са сличним скором. У укупном збиру реч је о бројци од преко 3 милиона твитова (Metzger et al. 2016, 18).

³ Јандекс (*Yandex*) – реч је о корпорацији активној у источном делу света која пружа услуге у области Интернета истовремено обрађујући податке на мрежама.

Слика 1. Мапа распореда локације твитова током револуције Евромајдан

Извор: Metzger et al. 2016, 18.

Поред друштвених мрежа значајну активност су забележиле и друге платформе. На пример, блогу под називом *Voices of Ukraine's* (гласови Украјине) је било приступљено у чак 192 државе, док је најпрегледанијем чланку приступљено више од 350 хиљада пута (Krasynska and Martin 2017, 425). Тиме је дошло до глорификације овог популарног облика писане речи, који је бележио резултате значајније од познатих медијских кућа.

Импозантни подаци потврђују тезу према којој се обојене револуције у многоме преносе у сајбер простор, где са подједнаком ефективностју шире своје политичке ставове. На другој страни, подаци из отворених извора (*OP – open sources*) нуде изузетну лакоћу поступања са њима будући да је највећи број информација јавно доступан широком аудиторијуму. У том смислу, прикупљање информација са друштвених мрежа не мора нужно захтевати активност специјализованих полицијских стручњака или примену посебних правних мера које омогућавају увид у сајбер податке. Иако су друштвене мреже одиграле значајну улогу у рађању револуције Евромајдан битно је указати да су оне представљале почетну основу али и остале пратеће консеквенце током читавог трајања револуције

(BBC 2014). У пракси, виртуелним позивима са друштвених мрежа одазвао се велики број Украјинаца. Тиме је тастатура била замењена централним кијевских тргом.

Ток револуције

Ради лакшег разумевања и тумачења догађаја на тргу Мајдан аутори Шведа и Парк нуде три фазе развоја демонстрација. *Прву фазу – студентски Евромајдан* чини окупљање грађана који су након позива на друштвеним мрежама отпочели омасовљење. Током ноћи број људи се значајно повећавао и веома брзо дошао до бројке од преко 10 хиљада људи. Ова фаза назив дугује студентима који су преузели кључну улогу и представљали значајно тело у револуционарном бунту. Током ноћи, 23–24. новембра 2013. године, само два дана од виралног фејсбук позива, студенти из свих крајева земље су пристизали на централни трг уз све значајнију подршку грађана (Shveda and Park 2016, 87). Ова фаза је постала кључна јер је представила своје циљеве и приоритете. Они су се пре свега односили на оставке водећих људи и на настављање евроинтеграција.

Почетак *друге фазе – Мајдан кампа* карактерише активност преко две хиљаде чланова полицијских снага чији задатак је био растеривање демонстраната и гушење протеста. Акције које су уследиле су представљале оличење полицијске бруталности уз свеприсутно кршење правила примене средстава принуде. Сlike пребијања младих људи су веома брзо обишле свет и контрапродуктивно деловале распламсавајући додатно демонстранте (Britannica 2019). Стога, друга фаза представља моменат у коме је скуп добио све радикалнији карактер и у коме је број присутних премашо бројку од пола милиона. Овај период назив дугује шаторима који су постали саставни део барикада које окупљени демонстранти нису напуштали (Shveda and Park 2016, 87). Популарно камповање је постало неизоставан сегмент демонстраната.

Мајданску борбу, како је названа трећа фаза, обележава преливање револуционарног бунта и у наредну 2014. годину где сукоби доживљавају кулминацију. Све методе законодавне власти се показују као неделотворне и додатно продубљују сам конфликт. Један од таквих примера је доношење закона о забрани окупљања на отвореном. Такав гест је протумачен као додатно удаљавање од демократичности и приближавање тоталитарним или

ауторитарним режимима (Shveda and Park 2016, 87–88). Ова фаза указује на усложњавање конфликта у протоку времена, уосталом читаву револуцију прати такав карактер у коме је сваки наредни дан екстремнији од претходног.

Крајњи епилог

Подвлачењем црте након тромесечних дешавања долази се до података о свој бруталности и озбиљности конфликта који је свој повод пронашао у наизглед безазленој поруци са друштвених мрежа. Наиме, оружани напади на голоруке демонстранте су резултовали бројком од 88 убијених демонстраната. Уколико се на то додају лица која су подлегла повредама задобијеним током револуције долази се до броја од најмање 113 преминулих и на хиљаде повређених (Shveda and Park 2016, 88). Поред тога, настала је велика материјална штета и држава се нашла у својеврсној блокади за време трајања револуције. Финално, немогућност доласка до икаквог консензуса је приморала председника Јануковича, да у страху за своју безбедност напусти Кијев 21. фебруара 2014. године. Наредног дана Парламент је разрешио Јануковича председничке функције чиме је Евромајдан револуција званично завршена (90). Према свим параметрима ова обојена револуција је представљала новитет. Од начина свог рађања у сајбер простору до масовности и сукоба незапамћених размера.

ЗАКЉУЧАК

Савремено друштво је са собом донело прегршт новитета. Један од најзначајнијих јесте сајбер простор. Ово тло постаје место на коме се обављају свакодневне људске активности од пословне комуникације све до куповине и политичког активизма.

Рад има за циљ да поступном анализом укаже на појединости најпре сајбер простора, а затим и других кључних појмова и указује на појам сајбер простора са представљањем начина злоупотребе уз апострофирање политичког сегмента таквог деловања. Недвосмислено раздваја обојене револуције од класичних револуција и других облика смене режима. Издваја њихове основне карактеристике и анализира околности настанка на конкретним примерима најпре обојене револуције у Савезној Републици Југославији затим и у Републици Грузији и Републици Белорусији.

Централни аспект рада је усмерен на дешавања која су обележила сам крај 2013. и почетак 2014. године у Украјини. Серију масовних демонстрација, које ће на врхунцу премашити бројку од пола милиона присутних грађана, карактерише виртуелни позив који представља повод за све што је уследило. Стога, потребно је свеобухватно анализирање таквог преседана међу обојеним револуцијама. Доступна литература не препознаје у потпуности срж новонастале ситуације, те се указује потреба за додатним тумачењем украјинских догађаја. Рад пружа увид у оригиналне објаве са друштвених мрежа, као и у доступне студије које анализирају податке који се тичу Евромајдан револуције, а прикупљени су из отворених извора. Представља се важност отворених извора, које карактерише јавна доступност, за извођење закључака који могу бити од значаја за сличне догађаје у будућности. Закључно, рад позива на промишљање о позицији сајбер простора и савремене информационе технологије у свакодневном животу кроз практичан пример поступне анализе украјинске кризе.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Ђурковић, Миша. 2020. „Обојене револуције као део хибридног рата.” *Зборник Матице српске за друштвене науке* 175: 309–327. doi: 102298/ZMSDN2075309D.
- Лукнар, Ивана. 2022. „Злоупотреба информационих и комуникационих технологија: појам и уређење у Републици Србији.” *Политика националне безбедности* 22 (1): 171–188. doi: 10.22182/pnb.2212022.8.
- Миленковић, Весна. 2022. „Развој штампе и медијске политике у оквиру медијског система Србије – историјски пресек.” *Политичка ревија* 73 (3): 167–191. doi: 10.22182/pr.7332022.8.
- Самарџија, Слободан. 2018. „Пет година расула у Украјини.” *Политика*, 26. новембар. Последњи приступ 3. јануар 2023. <https://www.politika.rs/scc/clanak/416624/Svet/Pet-godina-rasula-u-Ukraini>.
- Смирнов, Александр Александрович, и Игорь Юрьевич Сундиев. 2016. *Теория и технологии социальной деструкции (на примере «цветных революций»)*. Москва: Русский биографический институт.

- Andronova, Inna, and Aliko Katamadze. 2018. "Transformation of the economic policy of Georgia." *RUDN Journal of Economics* 26 (2): 212–223. doi: 10.22363/2313-2329-2018-26-2-212-223.
- Bohdanova, Tetyana. 2014. "Unexpected Revolution: The Role of Social Media in Ukraine's Euromaidan Uprising." *European View* 13 (1): 133–142. doi: 10.1007/s12290-014-0296-4.
- Britannica. 2019. "The Maidan protest movement." *Britannica*. November 2019. <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-crisis-in-Crimea-and-eastern-Ukraine>.
- Campos, Marcio. 2021. *Is Democracy in the Hands of Social Media? A Liberal Perspective on Populism, Social Media and Free Press*. Potsdam: The Friedrich Naumann Foundation for Freedom.
- Dukić, Anđelija. 2018. „Organizovani visokotehnološki kriminal – pojam, razvoj i osnovne karakteristike.” *Vojno delo* 70 (3): 128–156. doi: 10.5937/vojdela1803128D.
- Earle, John, and Scott Gehlbach. 2015. "The Productivity Consequences of Political Turnover: Firm-Level Evidence from Ukraine's Orange Revolution." *American Journal of Political Science* 59 (3): 708–723.
- Gončarenko, Roman, i Darko Janjević. 2013. „Male šanse za sporazum Ukrajine i EU.” *Deutsche Welle*, 18. novembar. <https://www.dw.com/sr/male-%C5%A1anse-za-sporazum-ukrajine-i-eu/a-17234010?maca=ser-rss-ser-all-1494-rdf>, poslednji pristup 15. decembra 2022.
- Jervis, Robert. 1978. "Cooperation under the security dilemma." *World politics* 30 (2): 167–214.
- Jović-Lazić, Ana, i Ivona Lađevac. 2018. „Razvoj i posledice ukrajinske krize.” *Međunarodna politika* 69: 27–51.
- Kazharski, Aliaksei, and Andrey Makarychev. 2021. "Belarus, Russia, and the escape from geopolitics." *Political Geography* 89: 1–3. doi: 10.1016/j.polgeo.2021.102377.
- Kissinger, Henry. 2014. "How the Ukraine crisis ends." *The Washington Post*, 5 March: 6.
- Krasynska, Svitlana, and Eric Martin. 2017. "The Formality of Informal Civil Society: Ukraine's EuroMaidan." *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 28 (1): 420–449. doi: 10.1007/s11266-016-9819-8.

- Kurkov, Andrey. 2014. "Ukraine's revolution: Making sense of a year of chaos." *BBC*, November 21. <https://www.bbc.com/news/world-europe-30131108>, last accessed 19 December 2022
- McFaul, Michael. 2005. "Transitions from Postcommunism." *Journal of Democracy* 16 (3): 5–19.
- Metzger, Megan, et al. 2016. "Tweeting identity? Ukrainian, Russian, and# Euromaidan." *Journal of Comparative Economics* 44 (1): 16–40.
- Milenković, Miloš, i Miroslav Mitrović. 2019. „Obojene revolucije u paradigmi hibridnog rata." *Vojno delo* 71 (6): 248–263. doi: 10.5937/vojudelo1906248M.
- Moskalenko, Oleksandr, and Volodymyr Streltsov. 2015. "The European Parliament in the EU-Ukrainrelations-from independence to Orange revolution." *Eastern Journal of European Studies* 6 (2): 111–129.
- Sharp, Gregory. 2010. *From Dictatorship to Democracy*. New York: Albert Einstein Institute.
- Shveda, Yuriy, and Joung Ho Park. 2016. "Ukraine's revolution of dignity: The dynamics of Euromaidan." *Journal of Eurasian Studies* 7 (1): 85–91. doi: 10.1016/j.euras.2015.10.007.
- Suler, John. 2015. *Psychology of the digital age: Humans become electric*. UK: Cambridge University Press.
- Sung Hwang, Ha. 2017. "The Influence of personality traits on the Facebook Addiction." *Transactions on Internet and Information Systems* 11 (2): 1032–1042. doi: 10.3837/tiis.2017.02.022.
- The Guardian. 2004. "US campaign behind the turmoil in Kiev." *The Guardian*, November 26. <https://www.theguardian.com/world/2004/nov/26/ukraine.usa>.
- Tong, Jingrong, and Zou Landong. 2020. "Mainstreaming populism through the Twitter practices of politicians and the news media: A case study of the 2016 Brexit referendum debates." *Information Polity* 25: 361–375. doi: 10.3233/IP-190197.
- Varga, Boris. 2018. „Godišnjica ‘Revolucije dostojanstva’ pokrenute na Facebooku." *Aljazeera*, 21. november. Poslednji pristup 3. januar 2023. <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2018/11/21/godisnjica-revolucije-dostojanstva-pokrenute-na-facebooku>.

- Vulić, Ana, i Milanko Čabarkapa. 2020. „Mogućnost uticaja sajber prostora na donošenje odluka o karijernom napredovanju.” *Vojno delo* 72 (2): 79–97. doi: 10.5937/vojdela2002079V.
- Way, Lucan Ahmad. 2020. “Belarus Uprising: How a Dictator Became Vulnerable.” *Journal of Democracy* 31 (4): 17–27. doi: 10.1353/jod.2020.0052.
- Yilmaz, Ihsan, and Greg Barton. 2021. “Political Mobilisation of Religious, Chauvinist, and Technocratic Populists in Indonesia and Their Activities in Cyberspace.” *Religions* 12 (10): 822. doi: 10.3390/rel12100822.
- Zlatar, Jelena. 2003. „Pojam i značenje mase u nekim filozofskim, sociološkim i psihološkim teorijama.” *Časopis studenata filozofije* 11: 27–42.

Lazar Stojanović

Institute for European Studies, Belgrade

CYBER COMPONENTS OF COLORED REVOLUTIONS: THE EUROMAIDAN CASE

Resume

Cyberspace represents an increasingly important ground for the realization of the most diverse ideas and goals. In addition to the undeniable facilitation of everyday activities, cyberspace is also becoming the subject of abuse in the most diverse spheres of society. The presence of a large number of actors, along with the simplicity and efficiency of the execution methods, opens up wide possibilities. The field of political action is by no means left out, what is more, it represents an important sphere of interest on which it is possible to exert influence by imposing political ideas. The genesis of such a process often leads to significant socio-political changes. The paper, starting from more general insights, points to the main characteristics of both cyberspace and color revolutions. It represents the historical component of both syntagms, successively bringing them closer to a concrete example, which is presented in detail in the central part of the paper. In this sense, the primary goal of the work is to approach the causal relationship between cyberspace and color revolutions with a special reference to the political change in Ukraine better known as the Euromaidan revolution. For this purpose, a combination of basic research methods, analytical and synthetic, will be applied. Through the gradual analysis of key concepts, the subject of research is first broken down into factors that are analyzed individually, while later they are synthesized by systematic procedures, creating a meaningful whole.

Keywords: cyberspace, regime change, color revolutions, Ukraine, Euromaidan

* Овај рад је примљен 26. јануара 2023. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. маја 2023. године.